Оновлена програма: як і що читатимуть діти в молодших класах

З 1 вересня 2016 року набирають чинності оновлені програми для молодших класів, схвалені Колегією Міністерства освіти і науки на початку серпня. Зазнала змін і програма з літературного читання. Що саме та як тепер читатимуть діти в 1-4 класах, з'ясовувало Читомо.

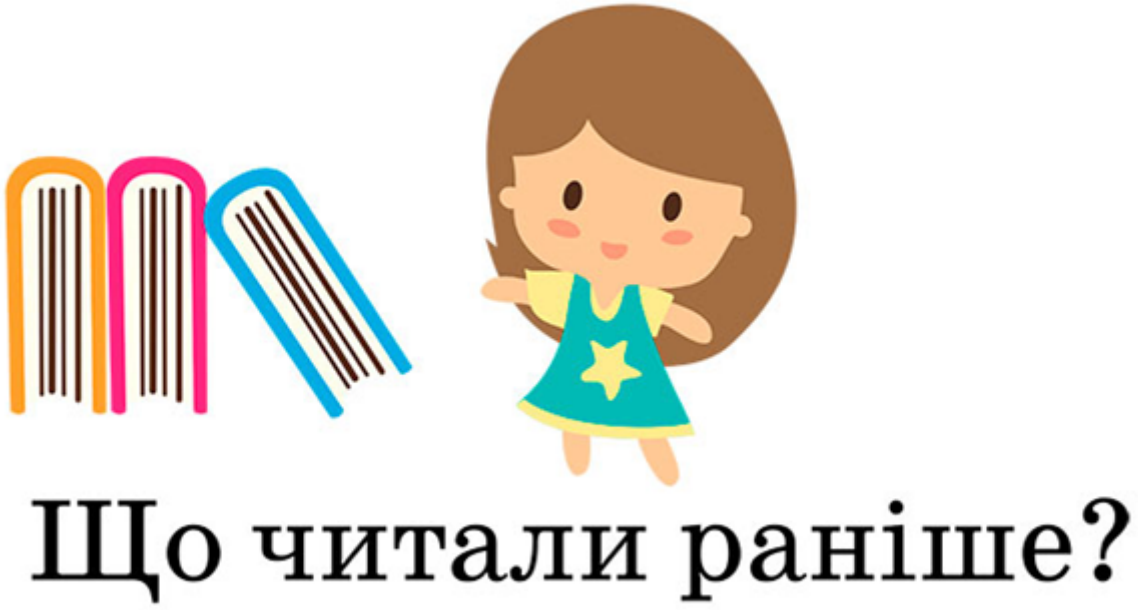

Шкільні програми повинні оновлюватися з певною періодичністю, аби підготовка учнів відповідала сучасним вимогам. Програма з літературного читання в початковій школі за роки незалежності зазнавала лише косметичних змін. Вона, за свідченнями фахівців, не враховувала сучасних досягнень педагогіки, психології та літературознавства. Крім того, до кола читання 1-4 класів входили лексично, тематично, стилістично, жанрово та ідеологічно застарілі тексти.

Зі 119 письменників за програмою минулого року 107 (тобто 90%) народилися до Другої світової війни. Більшість із них – представники радянського «мейнстріму» першої половини XX століття: Остап Вишня, Микола Трублаїні, Олесь Гончар, Андрій Малишко, Михайло Стельмах та інші. Трохи менше імен – класики XIX століття (Тарас Шевченко, Іван Франко, Олена Пчілка та ін.)

І зовсім крихітний відсоток припадав на авторів, які активно пишуть і публікуються у наш час – це Леся Воронина, Сашко Дерманський, Анатолій Качан, Леся Мовчун, Дмитро Чередниченко та ще кілька імен.

Жарти про те, як діти приходять зі школи і здивовано кажуть: «Мамо, ми сьогодні вивчали живого письменника!» уже перестали бути смішними, стверджують фахівці.

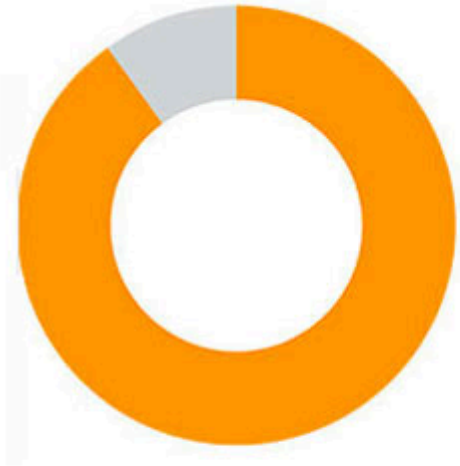

90% письменників зі старої програми народилися до Другої світової війни

«Якщо ви візьмете канонічні підручники чи збірники для позакласного читання, то вони на сімдесят-вісімдесят, а інколи й дев'яносто відсотків складаються з пейзажно-сільських творів: стежка, ліс, степ, поле, річка… Вони переповнені незрозумілою дітям лексикою, яка, у принципі, і не знадобиться їм у подальшому житті. Різноманітними кептариками, валянками, мірами довжини, особливостями сільського побуту XIX століття.

Звичайно, ця українознавча складова повинна бути в літературі, але вона в жодному разі не повинна бути домінантною. Деякі академіки вважають, що діти мають читати виключно таку стерильну, правильну мову в дусі Нечуя-Левицького. Ми високо цінуємо цього класика, але нею вже не розмовляють. Важливо навчити дітей розмовляти сучасною мовою, спілкуватися нею. Щоб українська мова не асоціювалася лише з давно померлими людьми», – розповідає Іванна Коберник, радниця міністра освіти і науки України, керівниця спільного проекту МОН і соціальної платформи EdEra з оновлення навчальних програм.

Що читатимуть тепер?

До кола читання 2-4 класів увійшло 125 письменників. Це трохи більше, ніж у попередні роки (119). 35% з них – нові імена, їх не було в старій програмі.

Варто зауважити, що в програмі вказуються саме імена авторів, а не назви творів. Вибір текстів для читання залишається за вчителем.

Більшість «новеньких» – це сучасні українські письменники, які активно пишуть і публікуються: Галина Ткачук, Григорій Фалькович, Оксана Лущевська, Василь Голобородько, Тетяна Стус, Іван Андрусяк, Галина Малик, Тарас та Мар'яна Прохаськи, Катерина Бабкіна та інші. Усіх разом – 44. Повний перелік можна переглянути на сайті МОН.

Дещо скоротили кількість зарубіжних письменників: з 19 до 12%. Зокрема позбулися ще одного «радянського спадку» – невмотивовано великого відсотку російських авторів (10 з 23-х «іноземних» імен у попередній версії програми). Дітям залишили автора «Незнайки» Миколу Носова і видалили тексти Самуїла Маршака, Бориса Заходера, Михайла Пришвіна, Едуарда Успенського, Олександра Пушкіна та інших.

Як і раніше, школярі молодших класів читатимуть Алана Мілна, Астрід Ліндґрен, братів Грімм, Ганса Християна Андерсена, Редьярда Кіплінга, Льюїса Керолла, Божену Нємцову та Джанні Родарі.

Водночас запропоновано кількох нових європейських письменників – класиків і сучасників: Джеремі Стронґа, Марію Парр, Роальда Дала, Поля Маара, Іана Вайброу, Карло Коллоді.

Окремі тексти видалили тому, що вони не відповідали віковим вимогам. «У програмі була низка «дорослих» класиків, які писали хороші твори, але не для початкової школи, тому їх перенесено в старші класи. І навпаки, були письменники, яких уже запізно вивчати в цьому віці. Наприклад, у третьому класі була Агнія Барто. Усі ми знаємо, що це непогані віршики, але для дітей 3-4 років», – коментує Іванна Коберник.

Нові тексти сучасних авторів мають додати тематичного, жанрового, стилістичного різноманіття, вони написані чи перекладені сучасною українською мовою, містять теми, проблеми й образи, близькі сучасним дітям.

Які нормативи доведеться складати?

Катування секундоміром, яке прийшло в українську школу з радянської, нарешті скасували. Більше ніхто не перевірятиме, скільки слів за хвилину може прочитати учень. Така практика, стверджують психологи, доволі стресова, а користь із неї невелика. Натомість розширено якісний показник, якому вчитель має навчати дітей.

«Відтепер не є важливим, скільки слів на хвилину бубонить дитина на контролі в завуча, а важливо, чи читає дитина правильно, виразно, плавно, чи зрозуміла вона прочитане, чи може відповісти на запитання», – пояснює Іванна Коберник.

Зокрема учні 2 класу наприкінці навчального року вже мають уміти читати вголос «правильно, свідомо, плавно цілими словами (допускається поскладове читання важких слів)», також уміти читати мовчки, володіти різними темпами читання, чітко артикулювати слова, ставити правильні наголоси, відповідати на запитання щодо прочитаного, пояснювати знайомі і знаходити незнайомі слова, робити припущення щодо розвитку сюжету тощо. У 3 і 4 класах ці навички розвиваються й поглиблюються.

Як зміниться робота з текстом у класі?

При аналізі тексту в школі послуговувалися застарілими підходами та термінологією. Особливих змін не відбулося, але робочій групі вдалося прибрати окремі ідеологічні моменти, які найбільше різали око.

«Мене непокоїли ідеологеми, літературознавчі кліше. Зокрема, проблема, що діти мають визначити ідею твору, – зазначає член робочої групи Тетяна Стус. – Зрозуміло, які наслідки це спричиняє: дитина починає говорити те, що хоче від неї вчитель. Тоді як може бути кілька ідей твору і на різних рівнях…

На щастя, прислухалися до моєї пропозиції і змінили на «основні думки твору». Ще однією моєю претензією було формулювання в старій програмі про те, що учень має визначити ставлення автора твору до персонажа, що теж ні в які рамки. На щастя, за втручання психологів, які порадили оцінювати не персонажів, а їхні вчинки, це формулювання було змінено».

Діти оцінюватимуть не персонажів, а їхні вчинки

«У програмі вперше з’явилося, що дитина має висловити насамперед свою емоційну реакцію на прочитане. Це теж надзвичайно важливо: шкільна програма визнала, що в дитини є емоції, і вона має на них право, а не тільки на правильні думки з погляду якоїсь певної літературознавчої групи», – наголошує пані Коберник.

Дані акценти, зазначають фахівці, сприятимуть розвитку емпатії, критичного мислення, спонукатимуть дітей не боятися вільно висловлювати свою думку, а також сприятимуть комплексному баченню проблем замість однобокого чорно-білого.

Де брати нові твори?

Робоча група разом з МОН вирішила видати друком хрестоматію сучасної української дитячої літератури, включеної в програму. Цей план, за словами пані Коберник, вже має дорожню карту. Оскільки кошти на книжки виділено, їх мають надрукувати в цьому бюджетному році, який завершується в грудні.

«Мамо, мамо!
Сьогодні ми вивчали
живого
письменника!»

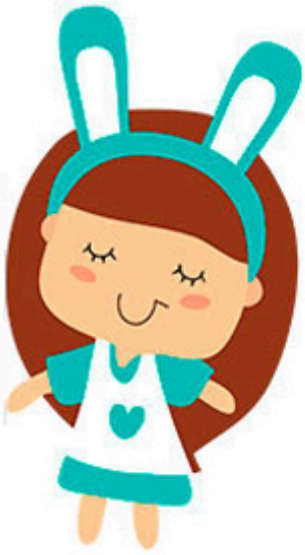

Планується, що це будуть збірники для 1-2 і 3-4 класів. Робота над упорядкуванням триває. Утім чиновники не беруться називати точну дату, коли ж такі хрестоматії вийдуть друком.

Чекайте невдовзі на окрему статтю про роботу над хрестоматіями. У ній «Читомо» обіцяє з'ясувати всі деталі.

Чи зміниться щось насправді?

Такі зміни в програмі – дуже вагомий та очікуваний крок на шляху до сучасної шкільної освіти. Але переоцінювати їх не варто. На те є кілька причин:

1) перелік авторів у новій програмі має рекомендований характер і може бути змінений учителем. На практиці це означає, що за браком книжок або небажанням викладача заглиблюватися в зміни учні й далі читатимуть тексти за старою програмою;

2) у масштабі країни нові тексти дійдуть до школярів лише разом із новими хрестоматіями. За найкращого розвитку ситуації це станеться не раніше початку нового року;

3) коло читання, як уже зазначалося, оновлено лише на 35%. Це компромісний варіант, до якого прийшли прихильники та противники змін. У програмі залишається ще чимало суперечливих імен, що потребують ревізії. Так само й нові імена зовсім не обов'язково означають якості. Тексти цих авторів мають пройти перевірку шкільною практикою;

За браком книжок нові тексти дійдуть до школярів лише разом з новими хрестоматіями

4) програма з літературного читання досі потребує сутнісних зрушень. Насамперед ідеться про роботу з текстом у світлі сучасних ідеологій та цінностей, таких як плюралізм, мультикультуралізм, космополітизм, емпатія, толерантність, прийняття. Слід також переорієнтувати акценти з письменника на текст, щоб уникнути старих схем канонізації та створення нових «пантеонів» літераторів.

Важливо починати працювати не лише з текстом, а з книжкою цілісно, з урахуванням візуальної складової, тим самим розвиваючи візуальну грамотність дітей. Варто також ревізувати старі жанри й формати (наприклад, байки, гуморески, превалювання фольклору) та ввести нові (книжка-картинка, книжка-концепт, сучасний нон-фікшн, книжки без слів, графічні романи, верлібри, постмодерні казки тощо) та ін.

5) зміна кола читання – лише перший крок. Наступною має бути реформа методик викладання, навчання педагогів працювати з текстами по-новому. Цими питаннями вже займаються окремі інститути післядипломної освіти, але фахівців з новітньої педагогіки та дитячої літератури, які були б носіями провідних світових досвідів, украй бракує.

Галина Ткачук

викладачка рідної мови та літературного читання у «Школі мрійників», авторка книжок для дітей:

«На мою думку, у молодших класах дуже важливо не створювати дистанції між дитиною і текстом. Бо книжка – це те, що можна обміркувати, обговорити, дофантазувати, проілюструвати, переінакшити. Можна спробувати самій чи самому написати щось схоже або несхоже. Можна взяти кілька речень із книжки і побачити, як тут діють мовні правила, які вчимо.

І саме тому важливо, щоб читач або читачка могли упізнати ситуації, стосунки, побутові деталі, описані у літературному творі, його мову. Прийняти твір як частину знайомого, близького і рідного світу. Свого світу, а не світу дитинства своєї мами чи бабусі. Тож, маю надію, введення у шкільну програму багатьох сучасних дитячих творів сприятиме побудові таких близьких стосунків дитини з книжою.

Наголошу, що читання молодшими школярами класики нашої літератури, звісно ж, дуже важливе. Однак читання класики і читання сучасників – це два різних типи читання, і чудово, коли дитина має можливість спробувати обидві ці насолоди».

Оксана Лущевська

доктор філософії, дитяча письменниця, перекладачка:

«У західних практиках «сучасною» вважається дитяча література, яка була видана п'ять чи максимум сім років тому. Це не значить, що література, яка була видана раніше, погана. Це значить, що людям, які будуть давати книжку дітям, варто звернути увагу, коли вийшла книжка, які в ній прописано ідеології, як ідеологічні практики змінилися з того часу.

Дитяча література повинна слугувати за комунікатор та ідентифікатор. Це значить – давати сучасній дитині бачити себе в сучасних реаліях, давати можливість самоідентифікації, розуміння, що дитина – повноцінний діяч у суспільстві. В англомовних студіях є метафора «література – це дзеркала, вікна, двері». Це значить, що література віддзеркалює досвід читача, дає пізнати себе; показує щось нове, дає пізнати інші досвіди; надає можливість «ввійти» в інші досвіди і дозволяє пізнати інакшість. Дитина має читати літературу, яка дає можливість активувати ці три функції. Ця література має бути підібрана також і за «розвитковими» ключами: когнітивний, мовний, емоційний, фізичний розвиток дитини є ключовими компонентами.

Звісно, не треба вважати, що канон класики має бути повністю замінено, але його треба добре переглянути. Адже класику формуємо ми з вами. Це не щось стале, увіковічене. Це наші з вами цінності.

Сьогодні в Україні ростуть діти-космополіти. Це діти, які вивчають різні мови, подорожують, читають онлайн, спілкуються з однолітками за кордоном, ходять до всіх можливих гуртків і клубів. Мають дуже широкі горизонти уподобань. Тому сьогодні ми маємо ставити акценти на розвиток критичного мислення і візуальної грамотності дітей, допомагати їм мислити глибше й зі здоровим скептицизмом.

Мій досвід – це лише досвід зі шкільної системи США. Звісно, різні країни мають різні практики. Мені подобається відсутність підручників в американських школах. Натомість вони використовують дитячі книжки. Наприклад, маємо тему: війна. За цією темою підбирається бук-сет, книжкова добірка, яка поставить різні акценти щодо цієї теми. Це допомагає розвивати всеосяжність, all-inclusiveness. Таке уникання однобоких поглядів допомагає дітям розвивати критичне мислення й плюралізм.

Також американці використовують літературно-базовані програми. Скажімо, що на уроці історії ми могли б звернутися не до підручника, а до історичної прози, наприклад, «Потерчат» Володимира Рутківського. На уроці географії – до «Карт» Олександри та Даніеля Мізелінських. І так майже в кожному предметі».

Книга – це також школа, треба навчити кожного вихованця мандрувати у світі книжок.

В.О.Сухомлинський

Ваша дитина вже навчилася читати? Дуже добре – не зупиняйтесь на досягнутому, втримайте її зацікавленість. Про те, як необхідно підтримувати в дитини любов до читання в цей час і не втратити бажання надалі, зупинимося детальніше в нашій статті.

Відтак рекомендуємо поради, які стануть вам у пригоді.

1. **Спочатку сідайте читати разом з дитиною. Ви можете стати активним учасником цього процесу або спостерігачем. Запропонуйте дитині читати почергово – повністю все оповідання, абзаци або окремі речення. І обов'язково вголос. Дітям важливо бачити й відчувати зацікавленість дорослих.**

2. **Виправляти помилки необхідно, проте обережно. Дочекайтеся, поки дитина прочитає повністю все речення, а затим зверніть увагу на слово, прочитане неправильно. «Десь тут було таке слово… ось воно. Спробуємо прочитати його ще раз! Потім ви прочитаєте це слово правильно, дитина за вами його повторить, і ви дочитаєте речення повністю.**

3. **Обов'язково обговорюйте прочитане, ставте запитання за змістом, розмірковуйте : «Чи пам'ятаєш ти, в якому вбранні була принцеса?», «Скільки було синів (доньок) у батька?» тощо. Якщо дитині важко відповісти, допоможіть їй і разом знайдіть відповідь у тексті.**

4. **Коли дитина починає читати самостійно, попросіть її переказати те, що вона прочитала.**

5. **У дітей неабиякий інтерес викликає все «доросле». У газеті чи журналі завжди знайдеться стаття, оголошення, кросворд, ребус, які зацікавлять школяра. Він відчує свою значущість, переконається, що завдяки читанню зможе робити те, що і його батьки.**

6. **Дуже важливо підбадьорювати та хвалити дитину, захоплюватися нею, якщо вона має успіхи, й підтримувати в разі невдач.**